

JANA BABUŠIAKOVÁ

L. S. – rematerialized?

L. S. (de)materialized

Bratislava City Gallery, Pálffy Palace

Curators: Daniela Čarná, Petra Hanáková

Duration of the exhibition: 18 May 2023 – 8 October 2023

Annotation

Jana Babušiaková has reviewed the exhibition of Ľubica Sajkalova (1973 – 2019), an artist who entered the Slovak scene at the turn of the millennium and left this world prematurely at the age of forty-six. She emphasizes, that the goal of the curators to present the artist as an almost forgotten, original and inspiring personality, has been fulfilled. She highlights, above all, her activities that resonate in the work of younger artists – her interest in corporeality in a dematerialized form, textiles understood as anthropological material, the memory processed through personal and anonymous stories, her feminist and social sentiments, and the spiritual dimension of her work and life. The exhibition has been complemented by Sajkalova's equally eminent position as an art mediator and gallery pedagogue.

Jana Babušiaková (*1988) studied History and Theory of Art at the University of Trnava, and currently works as an independent curator and critic. She mainly focuses on the contemporary positions of art - painting, object, and installation, as well as the work of the youngest generation of artists. She is interested in the overlaps of current social themes onto the art and the impact of new ways of communication on contemporary art. She considers the popularization of art in the form of exhibitions in public space important. Since 2018, she has been participating in the visual program of the cultural centre T3 – cultural resource. She regularly publishes popularizing articles reflecting on contemporary fine art in professional periodicals, as well as in newspapers and magazines.

jana.babusiakova@gmail.com

Fotografia Ľ. S. z osobného facebooku a detail diela Ľuba Sajkalová: Špina/čistota – bielenie/deštrukcia, 1997, inštalácia, detail, jednotlivé vankúše s výšivkou. V zbierke Galérie mesta Bratislavy. Foto: Lucia Girmanová

JANA BABUŠIAKOVÁ

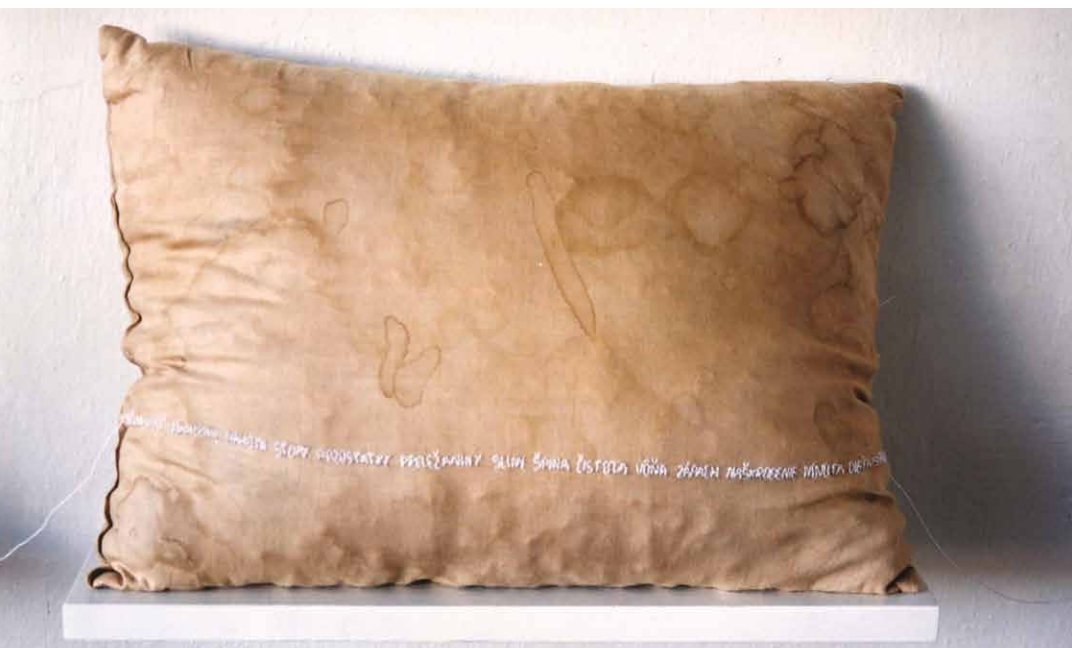
Ľ. S. – znovu zhmotnená?

Ľ. S. (de)materializovaná

Kurátorky: Daniela Čarná, Petra Hanáková
GMB, Pálffyho palác, 18. 5. 2023 – 8. 10. 2023

Anotácia

Jana Babušiaková recenzuje výstavu Ľubice Sajkalovej (1973 – 2019), umelkyne, ktorá na slovenskú scénu vstúpila na prelome tisícročí a tento svet vo veku 46 rokov predčasne opustila. Zdôrazňuje, že cieľ kurátoriek, ukázať ju ako polozabudnutú originálnu a inšpiratívnu osobnosť, sa naplnil. Vyzdvihuje predovšetkým tie jej aktivity, ktoré rezonujú v tvorbe mladších umelcov – záujem o telesnosť v jej dematerializovanej podobe, textil chápaný ako antropologický materiál, práca s pamäťou cez osobné i anonymné príbehy, feministické a sociálne cítenie, duchovný rozmer jej tvorby a života. Výstavu dopĺňa nemenej dôležitá pozícia Sajkalovej ako mediátorky umenia a galerijnej pedagogičky.

Ľuba Sajkalová: Špina/čistota – bielenie/deštrukcia, 1997, inštalácia, nájdený objekt (vankúše), výšivka. V zbierke Galérie mesta Bratislavy. Foto: Lucia Girmanová

Ľubica Sajkalová je umelkyňa, ktorá na slovenskú scénu vstúpila na prelome tisícročí a, bohužiaľ, tento svet predčasne opustila v roku 2019. Jej tvorba sa skorým uzatvorením dostala do paradoxnej situácie, keď ešte nie je plnohodnotne reflektovaná dejinami umenia, a zároveň už nie je súčasťou mnohých novovznikajúcich diskurzov. Stáva sa tak prítomnou a zároveň neprítomnou – najmä pre mladšie generácie, ktoré jej pôsobenie zažili krátko alebo takmer vôbec. V Galérii mesta Bratislavy bola 18. mája 2023 otvorená výstava s názvom *Ľ. S. (de)materializovaná*, ktorú možno vnímať ako pokus o jej sprítomnenie vo viacerých rovinách jej pôsobenia.

Samotné miesto konania je úzko prepojené s jej životom – Sajkalová v tejto inštitúcii pôsobila ako galerijná pedagogička. Osobný vzťah ju spájal i s kurátorkami výstavy Danielou Čarnou a Petrou Hanákovou. Táto skutočnosť napovedá, že výstava bude mať ambíciu zájsť i za rámec umenovednej analýzy. Podľa kurátorského textu bolo cieľom „ukázať, akou originálnou a ‚zápalnou‘ osobnosťou, schopnou iniciovať spolupráce bola, koho a akým spôsobom inšpirovala, a najmä to, že v mnohých aspektoch svojho uvažovania bola vyslovene priekopníčka“¹ Výstava prezentuje rôzne hľadiská jej tvorby s dôrazom nielen na základné princípy a východiská, ale i na prie-sečníky, ktorými sa vo svojom pôsobení dotýkala životov ostatných – spolupútnikov –, a skrze rodinné a miestne väzby i ľudí z minulosti.

V úvode výstavy, kde sa niekedy môžeme stretnúť s portrétom vystavujúceho či vystavujúcej, sme konfrontovaní s dielom, ktoré je symbolickým znovu(zhmotnením) umelkyne, ale nesie v sebe i ďalšie významy. Dielo *Neprítomné telo I.* z roku 2003 obsahuje tri nádoby s autorkinými

1 ČARNÁ, D., HANÁKOVÁ, P.: *Ľ. S. (de)materializovaná*, sprievodný text k výstave, GMB: 2023, nestránkované.

Ľuba Sajkalová: Špina/čistota – bielenie/deštrukcia, 1997, inštalácia, detail, jednotlivé vankúše s výšivkou. V zbierke Galérie mesta Bratislavy. Foto: Lucia Girmanová

Pohľad do výstavy Ľ. S.(de)materializovaná, GMB, Pálffyho palác, 2023. Foto: Lucia Girmanová

Pohľad do výstavy Ľ. S. (de)materializovaná, GMB, Pálffyho palác, 2023. Foto: Lucia Girmanová

vlasmi, chlpmi a nechtami rozpustenými v čistiacom prostriedku. Na stránke SOGY je možné pod názvom *Komodita Ľuba Sajkalová* nájsť druhé dielo vytvorené na rovnakom princípe, ktoré autorka údajne vytvorila priamo pre aukciu. Spojenie vlastného mena so slovom komodita napovedá, že reflektovala i otázku komodifikácie umelca, ktorý sa nielen metaforicky, ale aj doslovne „stáva“ predávaným dielom. Táto hravá a ironická vrstva je len jednou časťou zneprítomneného tela, ktoré časom nabera dokonca opačné významy. Ak autorka pôvodne pracovala s dematerializáciou vlastného telesného materiálu a s jeho miznutím, teraz, keď je už neprítomná, možno s ním spájať schopnosť preparácie a uchovania aspoň časti jej fyzickej podstaty.

Sajkalovej záujem o telesnosť vychádzajúci zo štúdia textilného odboru sa od úžitkovosti rozvíjal smerom k existenciálnej podstate tela a jeho prejavov. Dôkazom je už jej diplomová práca *Špina – čistota, bielenie – deštrukcia* z roku 1997. Ide o nájdene objekty – vankúše, ktoré Sajkalová prezentovala so všetkými stopami (slzy, pot, krv), ktoré vznikli ich používaním. Zároveň ich prepojila spoločnou výšivkou (textom), ktorá odkazuje na stavy a emócie, ktoré mohli byť príčinou týchto stôp (*postel' perina vankúš pot horúčka zraniteľnosť smútok milovanie odcudzenie objatie únava... beznádej svetlo tma noc tieň krv voda víno moč hnis diera záplata...*). Aj tu možno vidieť, že v jej práci si nachádzala miesto abjektov² spojená s dôrazom na telesné funkcie, ktorých znázornenie prekračuje spoločenské tabu alebo hranice bežne akceptovanej umeleckej reflexie. Narušenie hraníc vnútorného a vonkajšieho, ktoré sa s abjektom spája, je však, zdá sa, menej podstatné

² abjektívny (z angl. abject – úbohý, žalostný, biedny, sklesnutý, poklesnutý, zavrnutiahodný, zatratiahodný, otrocky; z lat. abiectus > abicere > ab- od- + iacere hodiť, odhodiť; odhodený, odvrhnutý; zavrnutý, degradovaný, zavrnutiahodný; nízky); súvisiaci s abjekciou, filozofickým (primárne genderovým), psychoanalytickým a estetickým konceptom z 80. a 90. rokov 20. storočia. Ingrid Hrubaničová/Jana Geržová: Kľúčové termíny: Abjektívne umenie. In: Profil 2008, č. 4, s. 118.

ako definovanie spoločného ľudského príbehu, ktorý práve cez vankúš dokážeme identifikovať: milovanie i preležaniny, choroba, narodenie či smrť.

Ako kurátorky uvádzajú, Sajkalovú zaujímal textil ako „*antropologický materiál, ako pamätové, živé, vyslovene biologické médium*“. Až takmer ako vedecké skúmanie pôsobí procesuálne dielo *Špina – čistota, bielenie – deštrukcia* vytvorené z tričiek, ktoré boli vystavované bieleniu, čím sa masovo vyrábaný textil personifikoval do (nielen) ľudského údela: „*textil, opakovane ponáraný do čistiacieho prostriedku v agresívnej tekutine postupne bledne a krehne. Podobne ako bledne a krehne a napokon mizne všetko živé z tohto sveta*“³

Ďalším výrazným zaujatím Ľuby Sajkalovej bola pamäť, história a osobné i anonymné príbehy, ktoré sa vďaka nim zviditeľňujú. Tie sa môžu, ale i nemusia prejavovať v utilitárnom textile. Tematizovala napr. náhodne vzniknuté puto medzi obrusom z vlastnej rodinnej pozostalosti a obrusom s rovnakým monogramom zo second-handu (*Monogram MJ, 2008*), alebo akt starostlivosti sprostredkovaný štopkaním módných roztrhaných nohavíc (*Pánske rifľové nohavice, 2006*).

Sajkalová sa neobmedzovala len na možnosti textilu. Osobná a rodinná história tvorila významnú časť jej autorského programu. Jej práce nadväzujúce priamo na vzťahy rodinných príslušníkov/príslušníčok na konkrétnych miestach vykazujú silnú empatiu a schopnosť pretlmočiť osobné, ale aj hlboko existenciálne pocity straty (napr. odliatím predmetov z vreciek svojho starého otca do organického, nestáleho materiálu – karamelu) alebo sprítomňujú dnes už neznámy pocit úplného nedostatku opätovným zaslaním listu svojej príbuznej z čias prvej svetovej vojny s prosbou o mlieko (*Malé mlieko, 2001*).

³ HANÁKOVÁ, P.: Delete. Umenie a vymazávanie, SNG: 2012, cit. podľa HANÁKOVÁ, P.: Bytostná textiláčka, IN Jazdec č. 34, 3/2019, s. 9., ISSN 1338-077X.

Luba Sajkalová: Neprítomné telo I., 2003. Objekt – box, kombinovaná technika (v čistiacom prostriedku rozpustené vlasy, chlpy a nechty). Súkromný majetok. Foto: Lucia Girmanová

Ako už kurátorský text výstavy naznačil, spolupráca bola pre ňu veľmi prirodzená, a preto neprekvapí, že ju rozvíjala v rozsiahlom projekte, v ktorom skúmala stav a využitie slovenských synagóg s Evou Masarykovou. Prepájala v ňom záujem o lokálne histórie a reflexiu sakrálnosti priestorov. Video *Cezseba/Layers* z roku 2006 je prelínajúcim sa záznamom týchto priestorov, z ktorých niektoré si zachovali pôvodné duchovné či komunitné využitie, iné sa zmenili na sklad či predajňu a ich rozličné osudy vytvárajú ostrý kontrast. Podobne duchovne motivovaná je i kolaboratívna výšivka podľa Sajkalovej idey, ktorú rozvinula v rámci stretávania sa s Cirkvou bratskou, pričom sa inšpirovala archetypálnou symbolikou spoločného prestretého stola a oltárnou drapériou, tzv. antependiom.

Sociálny aspekt do jej tvorby vstupoval prevažne schopnosťou vciťovať sa do druhých, avšak objavil sa i v súvislosti s jej vlastným postavením matky a umelkyne na voľnej nohe. Dnes, s odstupom času naberá táto téma silnejšie sociálno-kritické rozmery, ak ju čítame z pozície prekarizácie práce v umeleckých profesiách, ako aj viacerých prelínajúcich sa rolí, čo sa dotýka najmä žien/matiek/partneriek/profesionálok. Feministické a sociálne čítanie je najsilnejšie pri dielach *Čo musí ostať* (2004), kde konfrontuje fotografiu svojich detí s rozpisom položiek chránených pred exekúciou, a inštaláciou *Čo musí ostať* (2014), v ktorej kombinuje nákupný vozík s nákladom vypchatých detských odevov.

Výstava *L. S. (de)materializovaná* si dala za cieľ predstaviť kľúčové diela a postupy Ľuby Sajkalovej, čo sa na kompaktnej výstavnej ploche podkrovia podarilo. Niektoré aspekty jej tvorby kurátorky považujú za priekopnícke a skutočne si našli miesto v autorskej praxi ďalších autorov/autoriek. Platí to o práci s výšivkou, ktorá si v kolektívnom (napr. kolaboratívne projekty Daniely Krajčovej alebo Kundy Crew) i v individuálnom spracovaní (napr. u Ivany Šátekovej či Ivany Slávikovej) našla cestu z remeselnej či dizajrovej sféry smerom k voľnému vizuálnemu umeniu.

Luba Sajkalová: Špina/čistota – bielenie/deštrukcia, 1997, inštalácia, bavlnené tričká ošetrované bieliacim prostriedkom. V zbierke Slovenskej národnej galérie. Foto: Lucia Girmanová, detail diela

Luba Sajkalová: Monogram MJ, 2008, prestieranie z rodinnej pozostalosti a prestieranie s identickým monogramom nájdené v second-hande. Súkromný majetok. Foto: Lucia Girmanová, celok a detail

Luba Sajkalová: Pánske rifľové nohavice, 2006, rready-made, „reštaurovaný“ štopkacou technikou. Súkromný majetok. Foto: Lucia Girmanová

Luba Sajkalová: Malé mlieko, 2001, inštalácia, mail art. V zbierke Turčianskej galérie v Martine. Foto: Lucia Girmanová

Pohľady do výstavy L. S. (de)materializovaná. Vpravo prezentácia videa Cezseba/Layers z roku 2006, ktoré vzniklo v spolupráci s Evou Masarykovou. Foto: Lucia Girmanová

So sebou si nesie nadväznosť na tradíciu, transgeneračnosť a princíp spoločne zdieľanej ženskej identity. Podobne Sajkalovej princíp participatívnosti využívajú vo svojej tvorbe viacerí/é autori/ autorky, ale najsilnejšiu odozvu našiel pravdepodobne v prácach Ota Hudeca a Daniela Krajčovej. Skúmanie rodinnej histórie a cez ňu sprostredkovane vlastnej individuálnej i skupinovej identity je niečím, čo na slovenskej vizuálnej scéne rezonuje i u generačne mladších autoriek, napríklad u Kataríny Hládekovej, ktorá skúma osudy svojej príbuznej Matreny Makovickej, ženy Dušana Makovického.

Duchovný život a viera sú hodnotami, ktoré nemožno oddeliť od Sajkalovej autorskej tvorby. Túžba po duchovnom rozmere každodennosti je, zdá sa, pevne vpletená do základov jej úvah. Ako v anotácii výstavy upozorňuje Daniela Čarná, archetypálna symbolika spájaná s pojmami čistota/očista má svoje prirodzené ukotvenie v teológii. Toto nachádzanie posvätného v profánnom dlhodobo úspešne vo svojej tvorbe aplikuje aj Sajkalovej generačná spolupútnička Dorota Sadovská.

Deklarovaný „ekologický princíp (udržateľnosť a rozložiteľnosť)⁴“ je však, domnievam sa, v prípade Sajkalovej skôr neúmyselným dôsledkom jej zaujatia iným aspektom textílií – ich „znosenosťou“ a otláčaním individuálneho tela do nich, preto by som ho nespájala s ekologickými tendenciami súčasnosti, ktoré súvisia prevažne so zviditeľňovaním dopadov ľudskej činnosti na ekosystém, ako aj kritikou ideológií, ktoré to umožňujú.

Osobná spätosť kurátoriek s autorkou má za následok veľmi citlivý prístup nielen k Sajkalovej tvorbe, ale i jej životnému osudu, na druhej strane je ale aj akýmsi do seba uzatvárajúcim prvkom, ktorý niektoré časti pre nezásväteného diváka ponecháva menej prístupné (napríklad Sajkalovej

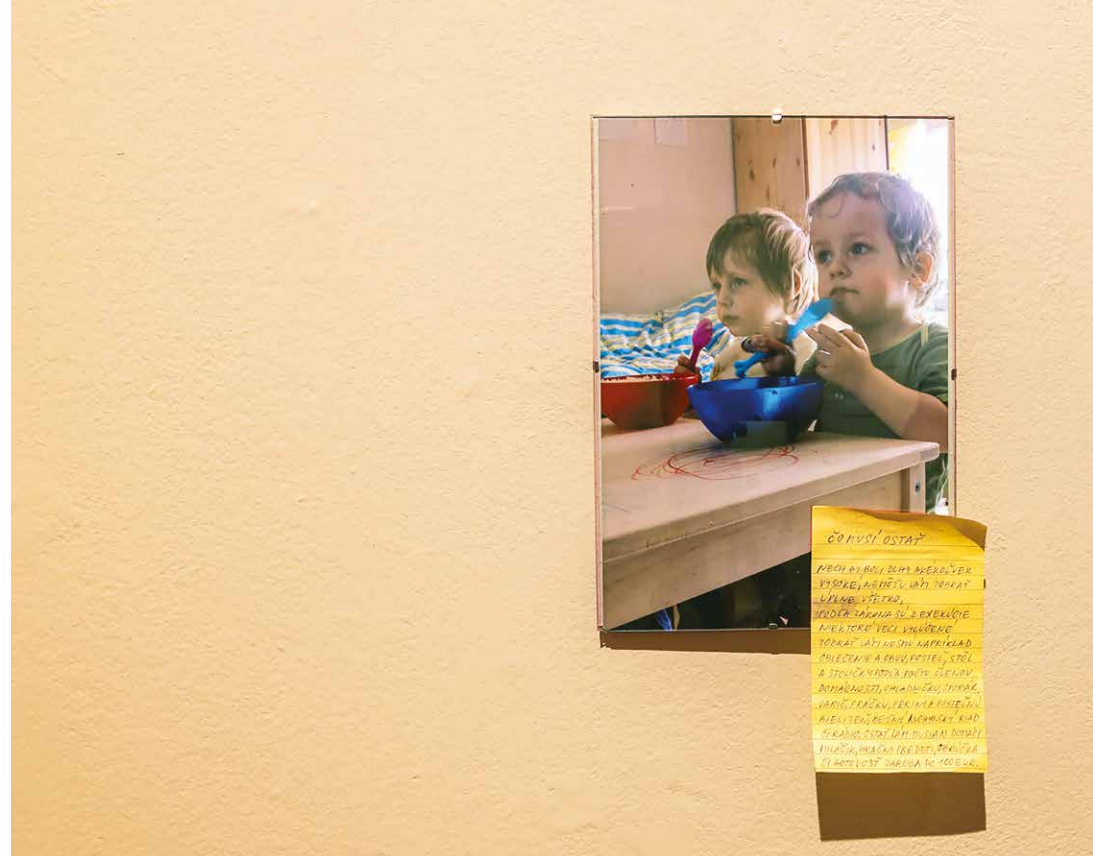
strojopisné texty z 90. rokov, ktoré sú späť s jej osobnými vzťahmi, alebo fotografie a pozvánky, ktoré zrejme viac prehovárajú ku kontextu znalým pamätníkom, i keď ilustrujú rozsah Sajkalovej pôsobenia). Bolo by zaujímavé vidieť, či by doplnenie kurátorského pohľadu o externý, možno i generačne odlišný prvok priniesol odlišné rámcovanie niektorých tém, ako napr. spomínané sociálne témy, pri ktorých by možno vyvstali nečakané prepojenia s podobne pracujúcimi autormi/ autorkami. Aktuálne totiž výstava viac kladie dôraz na priame vzťahové spojenia a inšpirácie Sajkalovej osobnosťou, vďaka čomu na výstave možno vidieť i dielo autorkinho manžela, šperkára Jána Sajkalu, textové práce Dany Sochorovej či objekty Zdena Hogha.

Výstavu dopĺňa i nemenej dôležitá pozícia Sajkalovej ako mediátorky umenia a galerijnej pedagogičky. Táto jej činnosť, do ktorej ako jedna z prvých výtvarníčok vstúpila hneď v niekoľkých inštitúciách⁵ so širokou paletou prístupov a programov, by si rozhodne zaslúžila obsiahlejšiu prezentáciu, z priestorových dôvodov ju však reprezentuje len niekoľko fotozáznamov a popisov programov.

Zhmotnenie komplexnej tvorivej osobnosti Ľuby Sajkalovej je zo svojej podstaty nemožné, výstava je jej pripomienkou pre tých, ktorí ju poznali osobne a empatickým vhladom do najdôležitejších oblastí jej pôsobenia pre tých, ktorí to šťastie nemali. V závere je dobré pripomenúť, že v nadpláne môže výstava otvoriť i širšiu otázku, ako sa súčasnosť dostáva do dejín umenia. Nie je to len talent a množstvo kooperácií, ale i iné vlastnosti a zručnosti, ktoré môžu ovplyvniť, akú stopu ten-ktorý „hráč“ zanechá na umeleckohistorickom poli. Ako v texte o Ľube Sajkalovej z roku 2019 podotkla Petra Hanáková, ide i o akúsi cieľavedomosť zo strany

4 ČARNÁ, D., HANÁKOVÁ, P.: L. S. (de)materializovaná, sprievodný text k výstave, nestránkované.

5 „...podieľala sa na vzdelávacích programoch viacerých galérií – Slovenskej národnej galérie, Galérie mesta Bratislavy, Kunsthalle Bratislava a Bibiany“. ČARNÁ, D., HANÁKOVÁ, P.: L. S. (de)materializovaná, sprievodný text k výstave, nestránkované.

Luba Sajkalová: Čo musí ostať, 2004, fotografia autorkiných detí a text. Súkromný majetok. Foto: Lucia Girmanová

autora,⁶ ale aj o otázku uchovávaní diel najsúčasnejšieho umenia, pri ktorom často neuvažujeme nad vzdialenými časovými horizontami.⁷Pre nás, ktorí sme naplno ponorení do súčasného diania, to môže byť cenným poučením.

Jana Babušiaková (*1988) vyštudovala odbor Dejiny a teória umenia na Trnavskej Univerzite. Pôsobí ako nezávislá kurátorka a kritička. Venuje sa najmä súčasným polohám umenia – maľbe, objektu či inštalácii – a tvorbe najmladšej generácie výtvarníkov a výtvarničiek. Zaujíma sa o presahy aktuálnych spoločenských tém do umenia a vplyv nových spôsobov komunikácie na súčasné umenie. Dôležitá je pre ňu popularizácia umenia formou výstav vo verejnom priestore. Od roku 2018 participuje na vizuálnom programe kultúrneho centra T3 – kultúrny prostriedok. Pravidelne prispieva do odborných periodík, ale aj novín a magazínov popularizačnými článkami, reflektujúcimi oblasť súčasného výtvarného umenia.
jana.babusiakova@gmail.com

⁶ „Hoci je tvorba Luby Sajkalovej – ako vidieť – celkom bohatá a vnútorne konzistentná, tým, že nemá verejnú „výstupu“ – akýsi disciplinujúci, upratovací princíp či záujem o seba-zviditeľňovanie, pomerne ťažko sa uchopuje. Lubina tvorba je introvertná, pričom v pomyselnom tvorivom procese je najsilnejšia v zapálení, v premýšľaní o veci, v tvorivom flow, už slabšia „vo finiši“, v dotahovaní výsledku.“ HANÁKOVÁ, P.: Bytostná textiláčka, IN Jazdec č. 34, 3/2019, s. 9.

Luba Sajkalová: Čo musí ostať, 2014, inštalácia, fotografia, text, nákupný vozík, vypchaté detské tričky, grafika. Súkromný majetok. Foto: Lucia Girmanová